
UDK 821.163.6.09:373.5

Zoran Božič

Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici

PET TOLMINSKIH KNJIŽEVNIKOV MED LITERARNOZGODOVINSKO IN ŠOLSKO KANONIZACIJO

Pet tolminskih književnikov, ki smo jim zaradi okroglih obletnic rojstva ali smrti na prelomu desetletja posvečali posebno pozornost, ni mogla prezreti skoraj nobena slovenska literarna zgodovina, čeprav so jim sestavljavci podeljevali različni kanonični status. Še večje razlike med njimi se pokažejo pri analizi srednješolskih beril, v katerih se pri izbiri avtorjev in njihovih leposlovnih del poleg literarnozgodovinskih uporabljajo tudi druga, predvsem recepcijska merila. V slovenskih literarnozgodovinskih priročnikih imajo najvišji kanonični položaj Ivan Pregelj, France Bevk in Ciril Kosmač. Saša Vuga v zadnjih desetletjih opazno pridobiva na pomenu, medtem ko je Ljubka Šorli prejkone obrobna avtorica. V slovenskih srednješolskih berilih test časa daje vedno večjo težo umetniški besedi Kosmača, Bevkova literatura po osamosvojitvi postaja manj pomembna, Vuga pa se zaradi izjemne recepcijske zahtevnosti sploh ni uvrščal v srednješolska berila.

Ključne besede: Ivan Pregelj, France Bevk, Ciril Kosmač, Ljubka Šorli, Saša Vuga, kanonizacija, literarna zgodovina, srednješolska berila, recepcija

The five Tolmin authors who were at the turn of the last decade the object of special attention due to the anniversaries of their births or deaths, have also been included in almost every Slovene literary history, although their compilers assigned them various canonical statuses. Even greater differences among them become evident in analyses of secondary school readers, which in selecting authors and their literary works employ reception-related criteria in addition to other literary-historical criteria. The highest canonical positions in Slovene literary history textbooks are occupied by Ivan Pregelj, France Bevk, and Ciril Kosmač. Saša Vuga has been gaining in significance in recent decades, while Ljubka Šorli remains a relatively marginal author. In Slovene secondary school readers, the test of time has been adding weight to the work of Ciril Kosmač, while on the other hand, France Bevk's literature has been losing importance since the independence of Slovenia and Saša Vuga has been entirely absent from secondary school readers because of the exceptionally complex reception of his literary work.

Keywords: Ivan Pregelj, France Bevk, Ciril Kosmač, Ljubka Šorli, Saša Vuga, canonization, literary history, secondary school readers, reception

1 Okrogle obletnice leta 2010

Leta 2010 je minilo 50 let od smrti Ivana Preglja (1883–1960), 120 let od rojstva Franceta Bevka (1890–1970) in 40 let od njegove smrti, 100 let od rojstva Cirila Kosmača (1910–1980) in 30 let od njegove smrti, 100 let od rojstva Ljubke Šorli (1910–1993) in 80 let od rojstva Saša Vuga (1930). Gre za pet pomembnih tolminskih oz.

primorskih književnikov, ki so s svojo ustvarjalnostjo zaznamovali literaturo 20. stoletja, pri čemer imajo vsaj štirje tudi status pomembnega slovenskega ustvarjalca.¹

V skladu s tem, da gre za različne teže obletnic, je bila tudi pozornost slovenske strokovne in širše javnosti: največ prireditev je bilo posvečenih Kosmaču (Slap ob Idriji, Tolmin, Ljubljana in Obala) in Šorlijevi (Tolmin in Gorica),² nekoliko manjše pozornosti je bil deležen Bevk (Idrija in Vogrsko),³ najbolj neopazno pa sta šli mimo Pregljeva obletnica smrti⁴ in Vugova obletnica rojstva.⁵

Pomembnejše obletnice petih imenovanih ustvarjalcev so izhodišče za raziskavo njihovega sedanjega in nekdanjega kanoničnega položaja, in sicer z vidika morebitnih razlik med literarnozgodovinsko in šolsko kanonizacijo, še zlasti pa tudi z vidika spreminjanja njihovega pomena za slovenski narod in slovensko književnost od prve svetovne vojne (Pregelj in Bevk) oz. od druge svetovne vojne dalje (poleg omenjenih dveh še Kosmač, Šorli in Vuga). Raziskava bo upoštevala predvsem kvantitativne kazalnike pomembnosti, delno dopolnjene s kvalitativnimi vrednostnimi merili.

2 Literarnozgodovinska kanonizacija (kvantitativni pristop)

Število omemb posameznega književnika v literarnih zgodovinah je nedvomno povezano z raznovrstnostjo njegovega opusa, z njegovim položajem znotraj posameznega literarnega obdobja oz. smeri in z njegovim vplivom na nadaljnji razvoj književnosti. Preglednica 1 prinaša število omemb v štirih ključnih literarnih zgodovinah iz druge polovice 20. stoletja.

AVTOR	SS 1968	ZSS 1956–71	ZSS 1968–72	SK 1998–2001	RAZVRSTITEV
Pregelj	22	76	100	38	štirikrat prvi
Bevk	14	43	36	23	štirikrat drugi
Kosmač	9	18	30	17	štirikrat tretji
Šorli	0	0	1	1	zadnja
Vuga	1	0	4	7	trikrat četrti

Preglednica 1.

¹ Ljubka Šorli, žena znanega goriškega zborovodje in skladatelja Lojzeta Bratuža, ki so ga leta 1937 zastrupili fašisti, je predvsem pesnica pokrajinske veljave, v širšem slovenskem prostoru pa je domala neznanca. Razloge za to išče literarna zgodovina v dveh smereh: ker je ženska in ker je večina njenega izpovednega opusa povezana z religiozno tematiko. Leta 2013 so ji kot prvi ženski med pomembnimi rojaki na Erjavčevi ulici v Novi Gorici odkrili doprsni kip.

² Tolminska knjižnica Cirila Kosmača je celo razglasila Kosmačevo leto, Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici pa je organizirala dve znanstveni srečanja: februarja simpozij o Ljubki Šorli v Gorici in septembra simpozij o Cirilu Kosmaču v Tolminu.

³ Novogoriška enota Zveze združenj borcev za vrednote NOB je septembra organizirala strokovni posvet v Dvorcu Vogrsko.

⁴ Morda je razlog v tem, da gre za obletnico smrti in ne rojstva: praznovanje obletnice smrti je na Slovenskem rezervirano za najpomembnejšega nacionalnega pesnika Franceta Prešerna. Tolminska knjižnica se je nameravala Preglju oddolžiti leta 2013, ob 130. obletnici avtorjevega rojstva in ob poteku tristo let od velikega tolminskega kmečkega upora, s katerim je Pregljevo leposlovno delo neposredno povezano (*Tolminci in Matkova Tina*).

⁵ Gre za edinega še živečega avtorja, ki po ustni informaciji tudi sam ni želel pretiranega javnega slavljenja.

Pregelj je konstantno visoko na prvem mestu, Bevk pa na drugem. Pregljevo prvenstvo pojasnjuje dejstvo, da je vodilni slovenski ekspresionistični prozaist, medtem ko je Bevk le eden od več enakovrednih socialnih realistov.⁶ Kosmač je trdno na tretjem mestu, opazno pa je dejstvo, da v zadnjih dveh literarnih zgodovinah še zlasti glede na Bevkovo položaj pridobiva na veljavi. Šorlijeva je s stališča osrednje slovenske literarne zgodovine povsem obrobna avtorica. Vuga po številu omemb ne sodi v prvo kategorijo slovenskih književnikov, nedvomno pa njegov pomen opazno narašča.

Tudi dolžina članka v literarni zgodovini, leksikonu ali enciklopediji je značilen kvantitativni kazalnik pomembnosti posameznega književnega ustvarjalca. Če je v literarnih zgodovinah poleg že omenjenih dejavnikov zelo pomembna zlasti umetniška vrednost književnika, pa je v leksikonih in enciklopedijah bolj poudarjena tudi drugačna, npr. družbena ali politična vloga posameznika v nacionalni zgodovini. Preglednica 2 prinaša podatke o dolžini člankov v priročnikih od Slodnjakovega *Slovenskega slovstva* iz leta 1968 do *Osebnosti: Velikega slovenskega biografskega leksikona* Mladinske knjige iz leta 2008.⁷

AVTOR	SS 1968	ZSS 1956–71	ZSS 1968–72	PSBL 1974–94	SK 1996
Pregelj	5	27	10	5	45
Bevk	3	11	6,5	5	40
Kosmač	2	3	6	3,5	31
Šorli	0	0	0	2,5	8
Vuga	0	0	0	1	12
AVTOR	ES 1987–2002	SVL 2003	SOVA 2006	VSBL 2008	SKUPAJ
Pregelj	114	29	10	43	7 krat prvi
Bevk	82	20	9	46	2 krat prvi
Kosmač	98	30	7	34	1 krat prvi
Šorli	17	0	0	12	1 krat četrti
Vuga	107	17	4	36	1 krat drugi

Preglednica 2.

Splošna ugotovitev je, da se potrjujejo razvrstitve iz Preglednice 1, vendar z nekaterimi pomembnimi posebnostmi. Pregelj je tako kot prej nesporni prvak in Kosmač nekoliko zaostaja za Bevkom. Vuga po osamosvojitvi opazno pridobiva na veljavi, Šorlijeva pa je z izjemami obrobna avtorica, ki niti v samostojni Sloveniji ni vključena v vse priročnike.

Drugačna merila kot osrednji slovenski priročniki uporablja *Primorski slovenski biografski leksikon*, kjer je Šorlijeva pred Vugo in skoraj izenačena s Kosmačem. Ta priročnik enakovredno upošteva tudi avtorice, poleg tega pa je pretežno religiozna poezija Šorlijeve ideološko skladna s programskimi smernicami izdajatelja.⁸ V *Enci-*

⁶ Z njim se lahko primerjata vsaj še Prežihov Voranc in Miško Kranjec.

⁷ V prvih štirih priročnikih je dolžina članka merjena s številom strani, v naslednjih petih pa s številom vrstic.

⁸ Priročnik je uredil Martin Jevnikar, povojni politični emigrant, izdajatelj pa je bila Goriška Mohorjeva družba.

klopediji Slovenije je Vuga visoko na drugem mestu ter pred Kosmačem in Bevkom, kar gre pripisati nekaterim nagradam za kulturne dosežke in njegovi vlogi v razvoju slovenske TV-drame.

V *Slovenskem velikem leksikonu* je Kosmač, ki je napisal veliko manj kot Pregelj in Bevk, na prvem mestu, tako zaradi priznavanja umetniške vrednosti kot tudi zaradi popularnih filmskih upodobitev njegove literature.⁹ V *Osebnostih: Velikem slovenskem biografskem leksikonu* je kanonski prvak Bevk, ki je imel najpomembnejšo narodnoozaveščevalno in narodnoohranitveno vlogo v obdobju med dvema vojnama in je imel tudi najvišje politične funkcije na Primorskem in v Sloveniji.

3 Literarnozgodovinska kanonizacija (kvalitativni pristop)

Kvalitativna analiza treh priročnikov, tj. *Zgodovine slovenskega slovstva* (1968–72), leksikona *Slovenska književnost* (1996) in *Enciklopedije Slovenije* (1987–2002), prinaša spoznanja o spreminjanju kvalitativnih oz. vrednostnih označitev posameznih ustvarjalcev v razdobju zadnjih treh desetletij 20. stoletja, ki jih zaznamujejo pomembne družbenopolitične in družbenoekonomske spremembe.¹⁰

Preglju je v ZSS sicer priznано, da je eden osrednjih slovenskih ekspresionističnih književnikov, da »odlikuje njegovo kompozicijsko tehniko izredna razgibanost« in da je vplival na leposlovno delo Kosmača in Pavleta Zidarja, vendar je deležen tudi ideološkega očitka, da »ga je nabrekli arhaizirani slog tako vlekel vase, da je tudi sam pozabil na demokratično sporočilno besedo, se torej tudi sam predajal romantičnemu subjektivizmu«.¹¹ V SK je brez negativnih označitev zapisano, da »velja Pregelj deloma upravičeno za najizrazitejšega slovenskega ekspresionističnega pripovednika«, v ES pa, da je bil v dvajsetih letih »najpomembnejši živeči pisatelj« in da ga »novejša literarna zgodovina uvršča med najpomembnejše slovenske pripovednike«.

ZSS vidi v Bevkovem literarnem opusu velik kulturnozgodovinski pomen in posebno vlogo v okupirani Primorski, vendar avtor priročnika obenem ugotavlja, da je v njegovem »velikem pripovednem opusu le malo umetnosti«, da si pisatelj »ni ustvaril trdnega epskega sloga« in da »je bil eklektik najbrž tudi zavoljo pisateljske naglice«. Za SK je Bevk »po dostopnosti in priljubljenosti svojih del v pravem pomenu besede slovenski ljudski pisatelj«, ES pa ocenjuje *Kaplana Martina Čedermaca* kot »enega najboljših slovenskih romanov« in dodaja, da »kot mladinski pisatelj zavzema eno osrednjih mest« ter da je »vrednost njegovega pripovednega ustvarjanja v silovitosti in mnogovrstnosti zgodb, ki so posebno ljudem na Primorskem budile željo po svobodi in zavest o narodnosti skupnosti«.

⁹ Po Kosmačevih leposlovnih besedilih so bili posneti celovečerni filmi *Na svoji zemlji*, *Tistega lepega dne*, *Balada o trobenti in oblaku* ter *Tantadruj*.

¹⁰ V tem razdobju je nedvomno najpomembnejša prelomnica osamosvojitve Slovenije, ki je povzročila tudi spremembo družbenopolitičnega sistema (iz enostrankarskega v parlamentarno demokracijo) in družbenoekonomskega sistema (iz samoupravnega socializma v kapitalizem).

¹¹ V biografski označitvi je avtor priročnika zapisal celo osebno diskvalifikacijo, da je »kot poslušen državni uradnik volil na volitvah 1931 diktatorja generala Pero Živkoviča« in da je to naredil tedaj, »ko se je velik del slovenskih izobražencev vzdržal volitev iz odpora do centralizma«.

Po ZSS je Kosmač umetnik, »artist besede in zvoka, ni pa bleščeč graditelj«, saj ne seže čez krajšo prozo, »najbrž tudi zato, ker epske osebe lažje individualizira z dramatskimi kot epskimi sredstvi«. SK mu priznava, da je bil v 30. letih »eden vodilnih socialnih realistov«, da je »proniklijiv in psihološko poglobljen ustvarjalec krajših pripovednih zvrsti, v glavnem novel«, in da je po vojni »vnašal v svoje delo elemente modernejše proze«. Po ES je *Pomladni dan* »eden najboljših romanov sodobne slovenske proze«, Kosmačevo pripovedno delo pa je »zaradi individualnosti pisateljske poetike in izjemnega sloga, za katerega je značilno ravnovesje lepote in sporočilne jasnosti, med najpomembnejšimi stvaritvami sodobne slovenske proze«.

ZSS uvršča leposlovnne stvaritve Šorlijeve v kompleks tržaškega pesništva, ki je »verzifikacijsko sicer soliden, od osebne intimnosti pa se le redko odmakne«, in dodaja, da je v »sentimentalnem privatništvu, ki je doživljajsko zanimivo in razpoložensko prijetno branje, ostal precejšen del ustvarjanja te vrste«. SK jo označuje kot »pesnico tradicionalnih oblik in vsebin«, po ES pa je »kot slogovna nadaljevalka pesništva od S. Gregorčiča in moderne naprej ohranjala preprost in jasen izraz ter pretanjeno metaforiko«. Poudarjeno je, da so »zaradi melodičnosti jezika« mnoge pesmi Šorlijeve uglasbene.

Vuga je v ZSS uvrščen med sodelavce *Besede*, ki so kot skupina pripovednikov enakovredni avtorjem zbirke *Pesmi štirih*. Avtor priročnika mu pripisuje še »vidnejšo dramsko proizvodnjo« na koncu šestdesetih let, uvršča pa ga tudi v vrh tedanje slovenske radijske in televizijske igre. Po SK spada Vuga »med največje novejšje mojstre slovenske pripovedne proze«, njegov roman *Krtov kralj* pa je »tako po pripovedno-stilističnem mojstrstvu kot po obsegu pravcati »veliki« tekst«. ES navaja, da Vuga »zgodbe iz življenja Tolminske zapisuje s čustveno in etično občutljivostjo in jezikovno ekspresivnostjo« ter da »velja za pionirja pri uveljavljanju novih dramskih zvrsti – televizijske drame in nadaljevanke«, pri katerih je »s scensko predstavitvijo poleg besedne zgoščenosti in anekdotične groteske gradil sunkovite, ekspresivne prizore človeške tragike s presenetljivimi poantami«.

Tovrstna analiza izpričuje pomembne spremembe v vrednotenju, predvsem v tem smislu, da se leksikon *Slovenska književnost* in *Enciklopedija Slovenije* izogibata negativnih vrednostnih označitev oz. prinašata celovitejše ocene literarnega opusa in nacionalne pomembnosti posameznega ustvarjalca. Posebej velja izpostaviti primerjavo s kvantitativnimi kazalniki pomembnosti, saj sta Kosmač in Vuga, ki pri prejšnji analizi zaostajata za Pregljem in Bevkom, po umetniški vrednosti in pomembnosti svojih leposlovnih del tokrat v samem vrhu.

4 Šolska kanonizacija (prva objava, absolutno in relativno število objav)

Izjemno povedne razlike med literarnozgodovinsko in šolsko kanonizacijo, ki so v določeni meri vendarle povezane tudi z upoštevanjem recepcijskih meril pri izboru šolskih avtorjev oz. leposlovnih besedil v berilih, prinaša analiza slovenskih srednješolskih beril od prve svetovne vojne¹² do sodobnosti. Značilen kazalnik šolske

¹² Tudi Pregelj, ki je bil leta 1914, ob začetku prve svetovne vojne, star že 31 let, se pred vojno ni pojavljal v srednješolskih berilih.

pomembnosti je podatek, ki razodeva časovni razpon med rojstvom avtorja in njegovo prvo objavo v berilu. Navajam v preglednici:

AVTOR	PRVA OBJAVA	LET PO ROJSTVU
Pregelj	sestav Wester 1922	39
Bevk	sestav Wester 1922	32
Kosmač	sestav Budal 1946	36
Šorli	sestav Bratuž 1982	72
Vuga	/	/

Preglednica 3.

Pregelj in Bevk sta se prvič pojavila v predelanih Westrovih berilih za nižje srednje šole¹³ (štirje zvezki so izšli v letih 1921–22), Kosmač pa v drugi, dopoljnjeni izdaji Budalovega *Slovenskega cvetnika*¹⁴ iz leta 1946. Vsi trije avtorji so bili ob prvi šolski objavi stari nekaj čez trideset let. Pri tem izstopa Šorlijeva, ki je kot lokalno pomembna avtorica prvič prišla v berila šele po sedemdesetem letu starosti, ko so se po treh desetletjih ponovno pojavila zamejska berila za višje srednje šole na Tržaškem in Goriškem.¹⁵ Dokaz za specifična merila šolske kanonizacije pa je Vuga, ki kljub visokemu položaju v literarnozgodovinskih in drugih priročnikih in najpomembnejših nacionalnih priznanjih za umetniške dosežke nikoli ni bil uvrščen v srednješolsko berilo, verjetno zaradi recepcijsko manj primernih besedil po sodbi avtorjev učnih načrtov oz. sestavljalcev beril.¹⁶ Preglednica 4 prinaša število vseh šolskih objav in odstotek možnih objav:

AVTOR	VSE OBJAVE	% MOŽNIH OBJAV
Pregelj	39	89
Bevk	36	82
Kosmač	24	63
Šorli	2	10
Vuga	0	0

Preglednica 4.

Po teh dveh relativnih in spreminjajočih se merilih šolske kanonizacije sodita Pregelj in Bevk v prvo kategorijo slovenskih književnikov, torej v ožje jedro srednješolskega kanona, ki mu je tudi v prihodnosti zagotovljena visoka obstojnost. Kosmač sodi v drugo kategorijo, Šorlijeva pa je za osrednja slovenska berila nepomembna

¹³ Josip Wester je že pred prvo svetovno vojno temeljito predelal in posodobil Sketova berila za nižje srednje šole.

¹⁴ Prva izdaja srednješolskega berila Andreja Budala je izšla za časa fašizma (leta 1928) v Gorici, in sicer kot učbenik za pouk slovenščine kot tujega jezika.

¹⁵ Zadnje tovrstno berilo sta leta 1947 s podporo Zavezniške vojaške uprave sestavila Vinko Beličič in Martin Jevnikar.

¹⁶ Vugova leposlovna besedila so splošno sprejeta kot jezikovno preciozna in precej hermetična.

avtorica, saj se je pojavila samo dvakrat, obakrat v zamejskem sestavu srednješolskih beril.¹⁷

5 Šolska kanonizacija (pomen književnika glede na število besedilnih enot)

Poseben kazalnik šolske pomembnosti je uvrstitev književnika glede na število besedilnih enot, ki nam pokaže nova razmerja med tremi primorskimi književniki, ki so po splošni sodbi tudi vseslovensko reprezentativni ustvarjalci. Preglednica 5 navaja vse uvrstitve med prvih dvajset avtorjev po številu objavljenih besedil v berilih.¹⁸

BERILO	Pregelj	Bevk	Kosmač
Budal 1946		5.	
Čekuta 1947	14.		
Sever 1948	13.		
Blažina 1949	15.	20.	
Jamar 1956		14.	
Mihelič 1969		7.	
Inzko 1974		7.	
Gregorač 1980			19.
Pertot 1980	16.		
Fatur 1984		17.	
Inzko 1985		9.	
Fatur 1990		10.	16.
SKUPAJ	4-krat	8-krat	2-krat

Preglednica 5.

Po tem merilu je Bevk celo v izraziti prednosti pred Pregljem, saj se je med prvih dvajset avtorjev uvrstil kar osemkrat, medtem ko je slednjemu to uspelo le štirikrat. Še slabše se je odrezal Kosmač, ki ima samo dve uvrstitvi. Podobna razmerja med avtorji izraža najvišja uvrstitev, saj je Bevk najviše uvrščen kot peti avtor,¹⁹ Pregelj kot trinajsti in Kosmač kot šestnajsti.

6 Besedila v srednješolskih berilih od prve svetovne vojne do sodobnosti

Analiza vseh šolskih besedil teh treh književnikov v zadnjih devetdesetih letih potrjuje povezanost šolskih kanonskih meril s prevladujočo ideološko orientacijo po-

¹⁷ Ko so po letu 2000 začela izhajati sodobna, ideološko nevtralna osrednja srednješolska berila, so jih začele uporabljati tudi zamejske srednje šole, tako na Koroškem v Avstriji kot na Tržaškem in Goriškem v Italiji. Posebna berila uporabljajo le v Monoštru v Porabju na Madžarskem.

¹⁸ Preglednica zajema obdobje po drugi svetovni vojni, ko se je v berilih leta 1946 prvič pojavil tudi Kosmač.

¹⁹ To je v Budalovem *Slovenskem cvetniku* iz leta 1946, ki ga je izdal Primorski narodnoosvobodilni odbor z Bevkom kot predsednikom.

sameznega zgodovinskega obdobja oz. posamezne državne ureditve. Do osvoboditve leta 1945 prevladuje Pregelj, do osamosvojitve leta 1991 Bevka, po njej pa Kosmač.

Berila brez vseh treh avtorjev so Moder 1942, Grafenauer 1942 in Smolej 1946.²⁰ Berilo brez Preglja je Smolej 1945,²¹ brez Bevka so Sever 1948,²² Kos 1990 in Kos 1994 ter Lah 2010, berila brez Kosmača pa so Smolej 1945, Bajec 1945, Čekuta 1947, Beličič 1947, Sever 1948, Blažina 1949 in Inzko 1975.²³ To dokazuje, da nikakor ne drži večkrat omenjena trditev, da je bil zaradi religiozne motivike svojih del Pregelj po drugi svetovni vojni zamolčevani avtor, saj so se pojavljala predvsem njegova socialno obarvana besedila,²⁴ pač pa je bil zamolčevani avtor Kosmač, in sicer v zamejstvu, kjer so ga takoj po vojni kot urednika *Slovenskega poročevalca* zavračali iz ideoloških razlogov.

7 Besedila v konkurenčnih berilih na začetku 21. stoletja

Stanje po letu 2000, ko so izšla tri konkurenčna berila, prikazuje preglednica 6:

Kos 2003	<i>Matkova Tina</i>	<i>Kaplan Martin Čedermac</i>	<i>Tantadruj</i>
Krakar 2003	<i>Matkova Tina</i>	<i>Kaplan Martin Čedermac</i>	<i>Sreča</i> <i>Pomladni dan</i> <i>Balada o trobenti in oblaku</i> <i>Tantadruj</i>
Lah 2010	<i>Matkova Tina</i>		<i>Sreča</i> <i>Tantadruj</i>

Preglednica 6.

Po aktualnem učnem načrtu za gimnazije sta obvezni besedili samo Pregljeva novela *Matkova Tina* in Kosmačeva novela *Tantadruj*, ki ju dijaki berejo tudi kot domače branje. *Kaplan Martin Čedermac* se pojavlja samo v dveh berilih, in sicer kot neobvezno besedilo, kar dokazuje, da po osamosvojitvi upada pomen Bevka kot slovenskega srednješolskega avtorja. Lepo se vidi, kako je narasel pomen Kosmačeve proze, saj se poleg obveznega pojavljajo še tri neobvezna besedila, in sicer novela *Sreča*, roman *Pomladni dan* in povest *Balada o trobenti in oblaku*.

²⁰ Prvi dve berili sta izšli pod italijansko okupacijo, tretje, po obsegu zelo skromno, pa takoj po vojni.

²¹ To sta dva zvezka *Slovenske čitanke* (za nižje razrede gimnazij), ki je v ciklostirani obliki izšla na osvobojenem ozemlju v Beli krajini.

²² Severjeva berila so po predvojnih Bajčevih berilih v ciklostirani obliki nastajala v britanski zasedbeni coni na avstrijskem Koroškem, kjer so oblikovali začasna begunska taborišča za politične emigrante.

²³ Berilo Bajec 1945 je začasna tretja izdaja predvojnih Bajčevih beril za nižje srednje šole, berila Čekuta 1947, Beličič 1947 in Blažina 1949 so izšla v okviru Zasedbene cone A oz. Svobodnega tržaškega ozemlja, berilo Inzko 1975 pa je nastalo za potrebe nižje Zvezne gimnazije v Celovcu.

²⁴ Tudi *Matkovo Tino*, novelo s simbolnim koncem s čudežnim prizorom, so takoj po vojni objavljali v celoti, pač pa je konec izpadel v berilih iz časa usmerjenega izobraževanja.

VIRI IN LITERATURA

Literarne zgodovine, leksikoni in enciklopedija

- Slovensko slovstvo*, 1968. Ljubljana: MK.
- Zgodovina slovenskega slovstva*, 1956–71. Ljubljana: SM.
- Zgodovina slovenskega slovstva*, 1968–72. Maribor: Obzorja.
- Primorski slovenski biografski leksikon*, 1974–94. Gorica: GMD.
- Enciklopedija Slovenije*, 1987–2002. Ljubljana: MK.
- Slovenska književnost*, 1996. Ljubljana: CZ.
- Slovenska književnost*, 1998–2001. Ljubljana: DZS.
- Slovenski veliki leksikon*, 2003–05. Ljubljana: MK.
- Leksikon Sova*, 2006. Ljubljana: CZ.
- Osebnosti: Veliki slovenski biografski leksikon*, 2008. Ljubljana: MK.

Srednješolska berila od prve svetovne vojne do sodobnosti

- Josip WESTER, 1921–22: *Slovenska čitanka za srednje šole I–IV*. Ljubljana.
- Josip BRINAR, 1920–23: *Čitanka za meščanske šole I–IV*. Ljubljana.
- Andrej BUDAL, 1928: *Slovenski cvetnik za srednje šole*. Gorica.
- Ivan GRAFENAUER idr., 1921–30: *Slovenska čitanka za višje razrede srednjih šol I–IV*. Ljubljana.
- Anton KACIN, 1930: *Klasje (Mladinska čitanka)*. Gorica.
- Anton BAJEC idr., 1931–35: *Slovenska čitanka za srednje šole I–IV*. Ljubljana.
- Anton BAJEC idr., 1939: *Slovenska čitanka za srednje šole I–IV*. Ljubljana.
- Anton GASPARI idr., 1939–40: *Slovenska čitanka za meščanske šole I–IV*. Ljubljana.
- Janko MODER in Anton VODNIK, 1942: *Slovensko berilo*. Ljubljana.
- Ivan GRAFENAUER, 1942: *Slovenska slovstvena čitanka za višje razrede srednjih šol V–VIII*. Ljubljana.
- Anton BAJEC idr., 1943: *Slovenska čitanka za srednje in meščanske šole I–IV*. Ljubljana.
- Viktor SMOLEJ, 1945: *Slovenska čitanka za gimnazije I/II–III/IV*. Črnomelj.
- Anton BAJEC idr., 1945: *Slovenska čitanka za srednje šole I–IV*. Ljubljana.
- Viktor SMOLEJ idr., 1946: *Slovensko berilo za nižje razrede gimnazije I–II*. Ljubljana.
- Andrej BUDAL, 1946: *Slovenski cvetnik za srednje šole*. Gorica.
- Marja BORŠNIK idr., 1946–47: *Slovensko berilo za nižje razrede srednjih šol I–III*. Ljubljana.

- Vilko ČEKUTA, 1947: *Slovenska čitanka (za slovenske nižje srednje in strokovne šole)*. Trst.
- Vinko BELIČIČ in Martin JEVNIKAR, 1947: *Slovenska čitanka za višje srednje šole I–II*. Trst.
- Janez SEVER, 1946–48: *Slovensko berilo za srednje šole I–IV*. Spittal.
- Marja BORŠNIK idr., 1946–49: *Slovensko berilo za višje razrede srednjih šol IV–VII*. Ljubljana.
- Mara BLAŽINA idr., 1948–49: *Slovenska čitanka za nižje srednje in strokovne šole I–III*. Trst.
- Boris MERHAR idr., 1950–51: *Slovensko berilo IV–VII*. Ljubljana.
- Marija JAMAR idr., 1955–56: *Slovensko berilo I–IV*. Ljubljana.
- Janko KOS idr., 1961–65: *Slovenska književnost I–II*. Ljubljana.
- Stane MIHELIČ idr., 1964–69: *Slovensko berilo za srednje šole I–III*. Trst.
- Franc INZKO, 1965–74: *Slovenska čitanka Državne gimnazije za Slovence I–III*. Celovec.
- Franček BOHANEČ idr., 1971–75: *Slovensko berilo za srednje šole I–IV*. Ljubljana.
- Pavle ZABLATNIK, 1973–76: *Slovenska čitanka Državne gimnazije za Slovence IV–VI–II*. Celovec.
- Vera GREGORAČ, 1973–79: *Slovenščina I–IV (Književnost z berilom za ekonomske srednje šole)*. Ljubljana.
- Nevenka GORJUP in Alenka KOZINC, 1974–79: *Slovensko berilo za srednje šole z italijanskim učnim jezikom I/II–III/IV*. Ljubljana.
- Vera GREGORAČ, 1977–80: *Slovenski jezik (Berilo z analizo, literarno zgodovino in teorijo) za srednje usmerjeno izobraževanje I–IV*. Ljubljana.
- Franček BOHANEČ idr., 1978–80: *Slovensko berilo za srednje šole I–IV*. Ljubljana.
- Marjan PERTOT, 1980: *Slovensko berilo I–V*. Buenos Aires.
- Lojzka BRATUŽ idr., 1979–82: *Slovensko berilo za višje srednje šole I–IV*. Trst.
- Silvo FATUR idr., 1981–84: *Književnost I–IV (učbenik za srednje izobraževanje)*. Maribor.
- Aleksandra L. CEFERIN, 1984: *Slovensko slovstvo: Berilo*. Melbourne.
- Franc INZKO idr., 1980–85: *Slovensko berilo I–III*. Celovec.
- Janko KOS idr., 1987–90: *Berilo I–IV (za srednje izobraževanje)*. Maribor.
- Silvo FATUR, 1990: *Književnost (Učbenik za srednje šole z italijanskim učnim jezikom)*. Maribor.
- Janko KOS idr., 1993–94: *Berilo I–IV (za srednje izobraževanje)*. Maribor.
- Lojzka BRATUŽ idr., 1990–94: *Slovensko berilo za višje srednje šole I–IV*. Trst.

Boža KRAKAR VOGEL idr., 2000–03: *Branja I–IV (Berilo in učbenik gimnazije ter štiriletne srednje šole)*. Ljubljana.

Janko KOS idr., 2000–03: *Svet književnosti I–IV (za gimnazije)*. Maribor.

Klemen LAH idr., 2007–2010: *Berilo Umetnost besede I–IV (Učbenik za slovenščino – književnost v gimnazijah in štiriletnih srednjih šolah)*. Ljubljana.

Druga literatura

Harold BLOOM, 2003 (1994): *Zahodni kanon: Knjige in šola vseh dob*. Ljubljana: LUD.

Zoran Božič, 2010: *Slovenska literatura v šoli in Prešeren*. Ljubljana: Tangram.

Marijan DOVIČ, 2003: Sodobni pogledi na literarni kanon in njegovo družbeno vlogo. *Dialogi* 39/1–2. 18–44.

John GUILLORY, 1993: *Cultural Capital. The Problem of Literary Canon Formation*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

Michał KOPCZYK, 2008: Literarni kanon – politika – šola (k razpravi o tem, kaj sodi v šolski literarni kanon na Poljskem). *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. Ur. B. Krakar Vogel. Ljubljana: FF (Obdobja, 25). 337–48.

Clemens RUTHNER, 2002: Der Literaturkanon zwischen Ästhetik und Kulturökonomie: Theorien und Definitionen. *Ein Dichter-Kanon Für die Gegenwart! Urteile und Vorschläge der Kritikerinnen und Kritiker*. Innsbruck: Studien Verlag. 15–42.

Siegfried J. SCHMIDT, 1980: *Grundriss der Empirischen Literaturwissenschaft*. Braunschweig – Wiesbaden: Vieweg.

SUMMARY

The five Tolmin authors who were at the turn of the last decade the object of special attention due to the anniversaries of their births or deaths, have also been included in almost every Slovene literary history, although their compilers assigned them various canonical statuses. Quantitative and qualitative analyses of literary history have shown that the highest canonical positions are held by Ivan Pregelj, France Bevk, and Ciril Kosmač. Saša Vuga has been gaining in significance in recent decades, while Ljubka Šorli remains a relatively marginal author.

A different classification is obtained by analyzing general and biographical lexicons and encyclopedias, since this type of reference works also includes non-literary canonization criteria (the role of an author in the formation of Slovene national conscience or sovereignty); in that case the prime position on the Tolmin Parnassus can also go to Ciril Kosmač or France Bevk.

Even greater differences among these five authors become evident when analyzing secondary school readers which in selecting the authors and their literary works employ reception-related criteria in addition to other literary-historical criteria. Until the end of WWII, the most significant author was Ivan Pregelj, from the end of WWII until the 1991 independence it was France Bevk, and since independence it has been Ciril Kosmač. Ljubka Šorli appears only in readers published on the other side of Slovenian border, while Saša Vuga has been entirely absent from secondary school readers because of the exceptionally complex reception of his literary work.